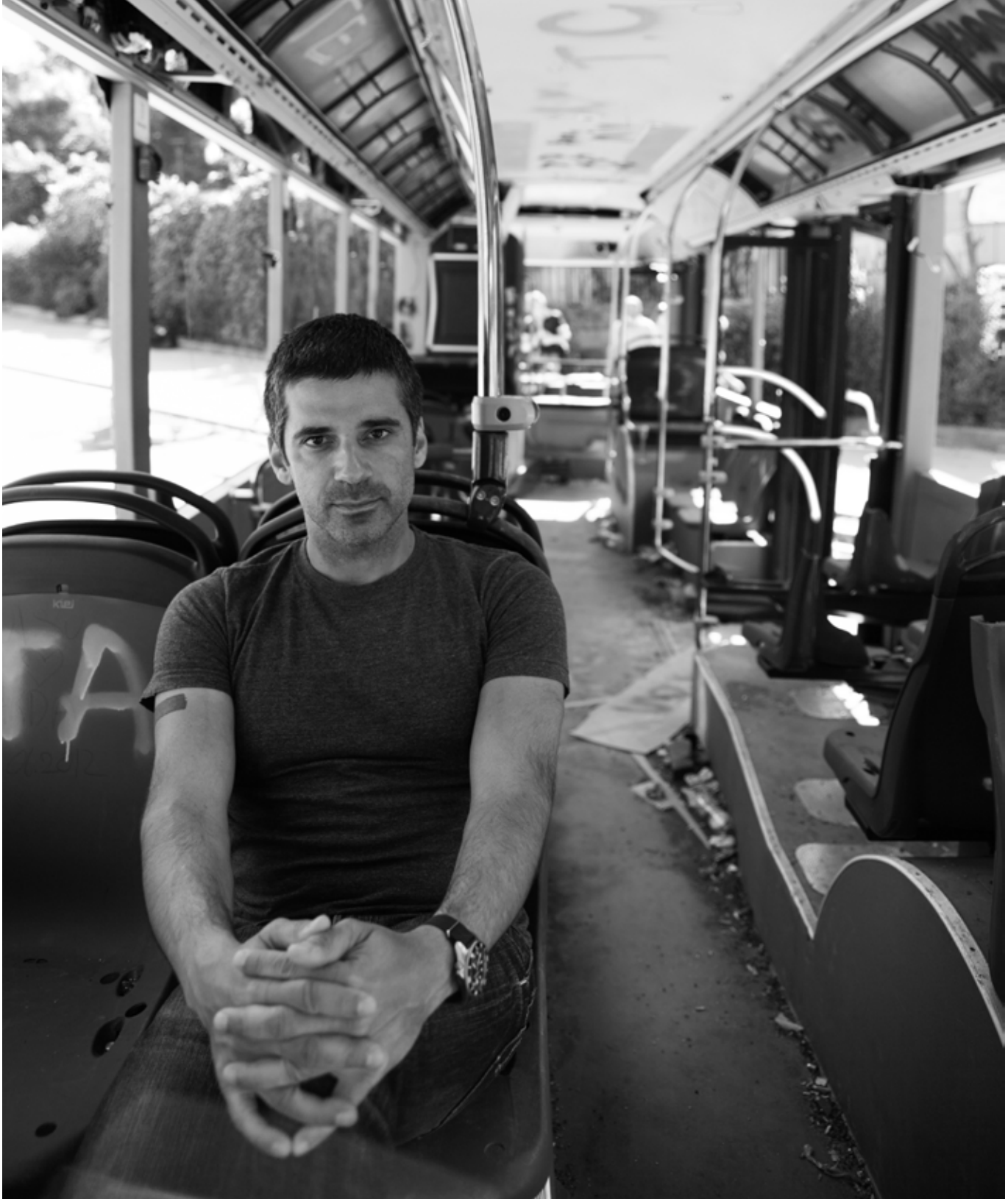

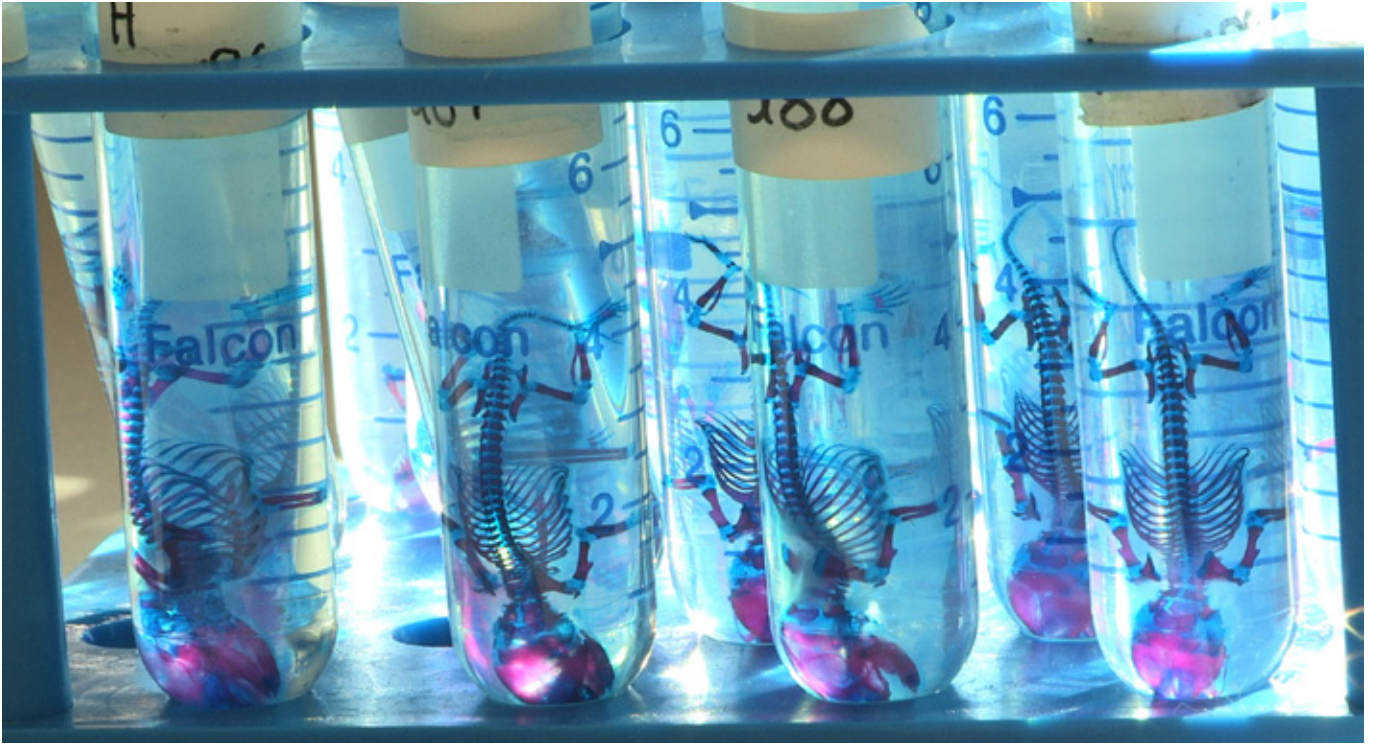
ALİ KAZMA

Nihayet Yaşamayı Öğrenmek

Ali'yle konuştuğumuzda AKM'nin üzeri hala pankartlarla doluydu, Taksim cıvı cıvıldı ve Gezi Parkı'nda neşeli bir kalabalık vardı. Sonra arka arkaya yaşanan müdahalelerle toplumsal bir kırılmaya ve inanılmaz bir halk direnişine tanıklık ettik. Bu söyleşide kitaplar, beden ve ölüm ekseninde konuştuklarımız, bu kelimeler; içinde bulunduğumuz bağlamda daha da anlam kazanıp, her birimizin hayatına işliyor.

röportaj elif kamışlı fotoğraf özkan önal

Daha evvel Tony Oursler, Mat Collishaw, Gabriele Basilico, Ernesto Neto ile iş birliği içinde sınırlı sayıda sanatçı kitabı üreten Take5Editions, 2012 yılında basılan son kitabı için seninle çalıştı. “Kitap üzerine bir kitap” diye adlandırılan Recto Verso’dan biraz bahseder misin?

Yayınevi bana birlikte bir kitap yapmayı önerdiğinde 2010’un başlarıydı. Her yaptığım projede olduğu gibi burada da öğrenmek istediğim bir konuyu öne çıkartmak istedim. Kitap yapmayı ve kitapları çok seviyorum; ama kitabın bir nesne olarak nasıl üretildiği hakkında yeterli bilgim yoktu. Bu proje bana kitap hakkında merak ettiğim birçok şeyi görme, öğrenme şansı verdi. Yayınevinin Avrupa’da kitap üretiminin çeşitli aşamalarında çalışan epey tanıdığım var. Çalıştığım editör Céline Fribourg, Cenevre’de yaşayan bir Fransız. Bu sebeple ağırlıklı olarak Fransa ve İsviçre’de birçok farklı yere gittik, çekim yaptık. İki senenin sonunda da kitap ve arşiv istediğim hale geldi. Kitaptaki diğer kişilerin isimlerini geçmeden olmaz: Alberto Manguel, Philippe Apeloig ve Jean-Luc Honegger ile yapılan önemli bir iş birliği var.

Bu proje için yaptığın seyahatlerde seni en çok nereler heyecanlandırdı?

Kütüphaneler beni her zaman çok etkiliyor. Paris’in merkezindeki eski Bibliothèque Nationale de France’a, kapandıktan sonra, içeride kimse yokken girmek çok heyecan vericiydi. Sessizliğiyle, yapısıyla, kokusuyla, bütün kitapların seni çevrelemesiyle çok etkileyici bir yer; mabet gibi. Buranın benim için asıl sürprizi yerin altındaki bölümleriydi. 16. ve 17. yüzyıldan kalma aletlerle o dönemin kitaplarının restorasyonunu yapıyorlar. Oradaki ustaları, onların yanında yetişenleri görmek çok çarpıcıydı. Cenevre’de yer alan Fondation Bodmer de kitapseverler için inanılmaz bir mekan.

Kitap için Alberto Manguel’in yazdığı metni okurken Gezi Parkı olayıyla başlayan halk hareketini ve hükümetin bu süreci yönetişini düşünmeden edemiyorum. Bana öyle geliyor ki artık pandoranın kutusu açıldı. Sen ne düşünüyorsun?

Sana katılıyorum. Kutu açıldı ve açılması da çok iyi oldu. Bu noktaya varışımızda bazı tarihsel ve politik öğelerin bir araya gelmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Öncelikle artık asker yok. Sırtını askere dayamayan bir direniş, gerçek direniş olur. Seneler önce şu an Erdoğan’ın yaptığına benzer konuşmaları asker yaparken, ben hep “önce bir asker çekilsin” diyordum. Çünkü politikacının aksine, askerle savaşılamayacağımı, sırf kendi tarihimizden değil, Latin Amerika’dan ve İspanya’dan da biliyoruz. Demokrasi ve hak mücadelesiyle alınıp. Bu mücadele devam ettikçe, katılımcı demokrasiye giden kanalların

açılacağını umuyorum. Bu sefer kaybetsek bile, ki kaybetmek ne demek esasında, bir sürü şey kazanıldı; en azından birbirimizi fark ettik, neler yapabileceğimizi hissettik ve polis gazı yemekten korkmayan bir kuşak olduğumuzu gördük! Bir de her zaman daha iyi kaybetmeyi öğrenmek gerekir; yine kaybedelim, ama daha iyi kaybedelim. Tüm bu nedenlerle bu hareketi çok önemsiyorum; bütün şehrimle ve Türkiye’de bu harekete katılan herkesle çok gurur duyuyorum. Bu mücadelede hayatlarını kaybeden arkadaşlarımız için ise çok çok üzülüyorum.

Sakinleşmek için kitap koklayan biri olarak merak ediyorum; senin kitaplarla olan güçlü bağın nereye dayanıyor?

Galiba çocukluğuma çok bağlı. Ben çok kitap olan bir evde büyüdüm; annemle babamın büyük bir kütüphaneleri vardı ve o kitaplar hayatımızın değişmez bir parçasıydı. Daha sonra 1980 darbesinde, içinde Rus ve dünya klasiklerinin de olduğu yasaklı kitapları yazlık evimize götürüp, bir duvarın önüne dizip onun da önüne duvar örmüşlerdi. Kitaplar atılmak yerine, kamufl edilmişti. Bu benim için çok önemli. Bir de dayım, teyzem çocukken bana Samed Behrengi ve benzer yazarların kitaplarını alırlardı ve onlarla bu kitaplar hakkında konuşurduk. Okumayı öğrendikten sonra çok okumaya başladım ve öyle de devam etti. Okumak, benim için hayattaki en önemli şeylerden. İyi bir kitap ve o kitabı uzun uzun okuyabileceğim sakin bir ortamsa bana en keyif veren durumlardan biri. Şu anda da George Orwell, Albert Camus, John Berger gibi savaştığı ya da direnmiş yazarların metinlerini okumak, onların varlığını bilmek ve tarihin karşısına çıkardığı olaylara nasıl cevap verdiklerini görmek bana güç veriyor. Evimde onların ve günümüzde bu mücadelenin bir parçası olan Noam Chomsky ve Naomi Klein’in kitaplarının olması bana destek oluyor. Belki bu kişilerin çoğu savaşta kaybetti; ama esasında kaybetmediler ki...

Müzikle aranda üretim süreçlerine eşlik eden bir bağ var mı?

Ses ve görüntüyü, ses-görüntü diyelim, bütün işlerimde birbirinden ayrılmaz görüyorum. Ancak çok nadiren ses-görüntünün gerçekliğinde bir yanlışlık olduğunda, ses ve görüntüyü birbirinden ayırıyorum. Örneğin, çok önemli bir görüntünün üzerine biri “kafana dikkat et” gibi bir laf ettiğinde onu temizliyorum. Ses, montajlarımdaki ritmi belirleyen en önemli etkenlerden de biridir; onu destekleyen, bazen kırıan, bazen ritmi oluşturan, bazen de tamamen ritimsizliğe iten. Video işleri tamamlandığında dijital ortamda bir formu olur. Benim de her eserim üzerinde çalışırken kafamda o esere ait bir form vardır. Dijital ekranda görünen form kafamdakiyle örtüştüğünde o video bitmiş olur. Müzisyenler de benzer bir üretim sürecinde olduklarından, bunu anlayabilirler diye düşünüyorum. Müzik konusundaysa çok az bilgim

var; hiç enstrüman çalmadım, nota okumayı bilmem. Ama müziğin dürtüst ve iyisiyle, safsatacı olanını ayırt edebildiğimi hissediyorum; bu da herhalde benim de sürekli bir üretim sürecinde olmamla ilgili.

Soğuk Savaş döneminde inşa edilmiş ve şu an terk edilmiş bir sığınmağı konu alan “Absence” adlı videonu düşünerek bu soruyu soruyorum. Ölümle güçlü bir ilişkin var. Soğuk savaş sürecinde büyümenin, her şeyin bir anda yok olabileceği endişesine maruz bırakılmamın ölümle olan ilişkini belirlediğini düşünüyor musun?

Ben diğer insanların ölümle ilişkisinin çok güçlü olmamasına şaşırıyorum ve kendiminkini normal görüyorum. Çünkü ölümü düşünmeyen kişi özgür olamaz. Çok garip, sert bir laf gibi; ama ben bundan çok eminim.

Birçok kişi için ölüm korkusu çok manipüle edici...

Tabii ki, zaten kişi ölümden korktuğu ve bu korku nedeniyle ölüm yokmuş gibi yaptığı için özgür olamıyor. Ben de ölümden korkuyorum; ama ölümü düşünüyorum ve varlığımı kabul ediyorum. Hayatımı sahiplenmen için, ölümünü sahiplenmen lazım. Her dönemde ölüm var; veba, savaşlar, soğuk savaş... Bugün daha beterleri de var. Atılan gaz kapsülü kafana çarpabilir; motosiklete, arabaya, uçağa biniyoruz, soluduğumuz havanın içindekiler var, kanser var... Bu kırılğan bedenimiz ölümü zaten her an içinde taşıyor. Ben bir karar verirken, onun varlığımı hep hissediyorum. Bence ciddi insanların her zaman düşündüğü bir şey bu. Jacques Derrida ölümünden evvel kendisiyle yapılan son röportaj “Nihayet Yaşamayı Öğrenmek”te “Hayatta en mutlu olduğum anlar, ölümden en çok nefret ettiğim ya da ölümü en çok düşündüğüm anlardı; hayatta en zorlandığım zamanlardaysa ölüm düşüncesi beni çok rahatlatı” der. Yani iç içe geçmiş bir hal bu.

Robert M. Pirsig’in 1974 tarihli Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı’nda yazar, öğrencilerinden niteliğin ne olduğunu anlatan bir yazı yazmalarını ister ve yazarın kendisi dahil, tüm sınıf günlerce bunu tanımlayamamamın sıkıntısıyla boğuşur. Merak ediyorum, senin için nitelik ne?

Bana göre nitelik bir sanat eserinde üç öğeden oluşuyor: İlk olarak sanatçının motivasyonunu çok önemli buluyorum; ikincisi form; üçüncüsü form ve içerikle ilişkili olarak minimalist kurgu. Eserde bir şeyin eksik olmasını kabul edebilirim, ama fazla olanı, gereksiz olanı çok kolay kabul edemem. Bu unsurların belli bir şekilde birleşmesi benim için niteliği tanımlıyor. Örneğin Anish Kapoor’un son dönem eserlerini beğenmiyorum; oysa form ve içerik yönünden hala aynılar, hatta ölçükleri büyüdükçe daha etkili olabiliyorlar; ama sanatçının motivasyonu artık şüpheli. Sanatçı çalışmalarıyla kendi gelişimine, hayatı yaşayışına katkı mı sağlıyor, limitlerini mi deniyor; yoksa elde edilmiş bir başarıyı mekanik olarak tekrar mı ediyor? Bu noktada şüpheye düştüğüm anda benim için o eserin niteliği de zedeleniyor. Bu sıralamada sanatçının motivasyonunu ilk sıraya koyuyorum. Eğer sanatçının motivasyonu doğruysa, kendi dönüşürken dünyayı dönüştürmekse, yeni bir estetik, felsefi alan açıp insanların ona bakmasını sağlamak, yeni imkanlar yaratmak ise formu biraz daha göz ardı edebilirim. Buna örnek olarak da Jean-Luc Godard’ı verebilirim. Birçok filmi form ve içerik olarak çok iyi bulmasam da motivasyonundan hiçbir zaman şüphe duymadığım bir film yönetmeni, sanatçı.

Galatasaray futbol takımını bir sezon boyunca izlediğin “Eski Açık Sarı Desene” adlı belgeselin hayatında bir dönüm noktası olduğunu söyleyebilir miyiz? Sanatçı Ali Kazma’nın videolarında bu deneyimden izler var mı?

O proje, bir süreci bu kadar uzun takip ettiğim, bedenim limit tecrübelerine bu kadar yakın olduğum, kapalı kapılar ardındaki bir dünyaya girdiğim ilk işti. Bunların hepsi çok belirleyiciydi; çünkü bu tecrübeyle böyle bir deneyimin beni dönüştürdüğünü ve bu yönde ilerlemek istediğimi anladım. Bir yandan da projenin etrafında büyük bir insan grubu vardı; hem Galatasaray hem biz birer takımdık ve filmi yaparken form ve içerik dışında da birçok şeyi düşünmem gerekiyordu. Pek özgür değildim ve bunu da kaldıramadığımı anladım. Bu projeye süreçlere dahil olma, süreçlerdeki açılımlara kendimi sokma, bu durumların bana dokunmasına

izin verme ve öğrenmeye açık olma gibi işin sevdiğim kısımlarını alıp; sevmediğim kısımlarından uzaklaşarak, ağırlıklı olarak yalnız bir üretim sürecine girdim. Buradan öğrendiklerimi birleştirerek, yavaş bir şekilde yeni üretim sürecimi kurabildim. Bunun için çok önemli bir tecrübedi.

Önce “Engellemeler”, ardından Venedik Bienali’nde ilk kez gösterilen “Rezistans” serisiyle aslında bugün insan olmaya dair ansiklopedik bir bilgi de birikiyor. Kendini bir sanatçıdan da öte, sonraki nesillere tarihsel bilgi bırakan titiz bir koleksiyoncu gibi gördüğün oluyor mu?

Ansiklopedileri, ansiklopedik bilgiyi çok severim; çocukken bir ara her gece okurdum. Ama benim eserlerim için ansiklopedik değil de, Ardenne’in deyişi ile, şiirsel bir arşiv demek daha doğru sanki. Çünkü ben ansiklopedi gibi objektif bir bilgiyi arşivlemekten ziyade, birbirleriyle ilişki kurmasını umduğum birtakım girişler yapıyorum. Bu girişlerin birbiriyle konuşabilmesi için de birbirlerine açılacakları karanlık, boş, çelişkili noktaların kalması lazım. Videolarım elbette içlerinde ansiklopedik bilgiler barındırıyor; ama dediğim gibi daha çok şiirsel bir arşivden bahsedebiliriz. Bir de hızın övüldüğü ve bu sebeple her şeyin basitliğinin ve çabuk anlaşılabilirliğinin teşvik edildiği bir dönemde, ben hala dünyanın çok katmanlı ve karmaşık bir yer olabileceğine ve bu karmaşıklığın da aslında bizim için çok iyi bir şey olduğuna inanıyorum. Bu karışık ve katmanlı dünyanın içinden değer yaratabileceğimizi, eser üretebileceğimizi, anlamlı her şeyin bu bilinmezlerin içinden kurulabileceğini düşünüyorum. Bana kalırsa sanatçının da, dilin de, bilinenin değil; bilinmeyen yanında yürütmesi gerekiyor. Bu sebeplerden yaptığım şeylerin merakı açmasını istiyorum.

Son yıllarda videonun yanı sıra fotoğraf üretmeye de başladın.

Paris Photo 2012’de gösterilen fotoğrafların küçük de olsa insandan iz taşıyan manzaralarken, Recto Verso için kitaba dair 8000 kadar fotoğraf çektin. Eylül 2013’te İstanbul Bienali paralelinde Galeri Nev’de açılacak serginde de bu defa fotoğraflarından genişçe bir seçkiyi göreceğiz. Bu iki mecraya ilişkin nasıl görüyorsun? Yavaş yavaş fotoğraf üretimini artırman neye dayanıyor?

Ben esasında ilk fotoğrafla başladım; daha sonra filme ve videoya geçtim. Fotoğraf üretimi benim için hiç durmadı, ama çok yapmama rağmen kafamda tam oturabileceğim bir mecraya değildi. “Niye fotoğraf çekiyorum?” sorusuna yanıt veremediğim sürece hiç fotoğraf sergisi yapmadım. Daha sonra, yavaş yavaş, videolarımdaki hareketliliği, üreten insan elleri gibi mikro görüntüleri, dünyanın insana dokunuşunu değerlendirirken; bu karşılıklı temas halinin öbür tarafına geçmek, dev bir doğa içinde yer alan ufaklık insanı düşünmek bana teleskopu tersine çevirmek gibi geldi. Bu iki durum karşılıklı oturdukları gibi hissediyorum. Hep yakından bakmaktan, içine girmekten, dokunmaktan kendimi geri çekmek bana nefes aldırdı. Paris Photo 2012’de de bu fotoğrafları gösterdim. Ama şimdi bu bana videoda da yapılabilir gibi gelmeye başladı. Rezistans’tan sonra başlamak istediğim ve fotoğrafta geldiğim bu noktadan yola çıkan bir video projem var. Kendimi o boşluğa, doğanın içine atmak, kendi bedenimin ölçüğünü, ufaklığını görüp bunun içinden yeni bir üretime geçmek istiyorum. İçeriği kitaplar olan Galeri Nev’deki sergimde de fotoğraf gösteriyorum; ama göreceksiniz ki sinematik bir sunum olacak. O fotoğraflar da videoyu montajlarken yaptığuma benzer bir süreçten geçiyor.

Rezistans bedeni kendine mesele alan bir seri. Venedik Bienali için üç başlık altında 15 video oluşturdu. Bedeni saran kabuk olarak mimarı, bedenine içine müdahale ve bedenine kabuğu deriye yapılan müdahale. Bu serideki kavramsal çerçeve ekseninde seni bedenle ilişkide en çok düşündürülen başlık hangisi?

Beden dışında her şey için de geçerli bir ayırım bu sanırım: Yüzey, yüzeyin içi ve var olduğu bağlam. Seride bu üç öğenin birlikte büyümesini, bir anlam üretecekleri dengeli bir birlikteliklerinin olmasını çok önemsedim. Hapishane resmen içime nüfuz etti; bambaşka bilmediğim bir şey olduğundan benim için çok etkileyiciydi.

Gezi Parkı'nda başlayan dayanışma hareketi bağlamında bu projeyi nasıl değerlendiriyorsun?

Projenin en başından beri hep bedenin bir direnç dili oluşturmaya uygun bir platform olup olmadığını düşündüm. Beden yeni bir direniş diskuru için bir başlangıç noktası, bir açıcı, yön gösterici olabilir mi? Bir yarıyla içinde barındırdığı bilinmezler, ölüm ve hiçbir zaman taklit edilemeyecek teknolojisiyle hayatın mucizevi yanına gönderme yapan, hayret uyandırıcı bir mekanizma olarak beden var. Her bedenin tekilliğinin getirdiği, kişiyi dünyayla biricik bir tecrübe kurmaya zorlayan da bir durum bu aslında. Bunun karşısında ise, sosyolojik, kültürel, ekonomik, tarihsel baskılarla bu otantik ilişkiyi basite indirgeyen, gruplandıran, olağanlaştıran bir durum var. “Bugün kim olmak istiyorsun?” reklam sloganında örneklendiği gibi, günümüzün rakipsiz neoliberal politikaları ile yaygınlaşan kodlaştırma, basitleştirme, hızla tüketme halinin sonucu olarak insan bedeni görülmemiş bir baskı altında. Her an bize dayatılan, önerilen, özendirilen şekillerde yaşamaktan, lifestyle zıvalıkları ile hayatlarımızın metalaştırılmasından bahsediyorum. Halbuki bir durabilsek, bir adım geri çekilip bedene ve içinde taşıdığı imkanlara baksak; belki de bedenin sonsuz sayıda olanaklara açıklığının farkına varacağız. “Rezistans” bir imkanları araştırma projesi. Beden, bir direnç noktası olarak kendine dayatılan, yaşadığı şeyi dışarıdan adlandıran bir kodlamaya karşı bir direnç noktası olabilir mi? Bugün tüm bu teknolojinin olduğu bir dönemde, yeşil bir parkın hala fiziksel olarak bedenlerle istila edilmesinin anlamlı olduğunu, bu rezistansın gücünün de insanların bedenleriyle direnişe katılmalarından ve bedenlerini riske etmelerinden kaynaklandığını düşünüyorum. Bunun yanı sıra üzerimizde insanların bedenlerine ne soktuğu (alkol, yiyecek gibi), ve bedenlerinden ne çıkardıkları (üç çocuk, kürtaj) gibi ifadeler üzerinden doğan ve müthiş tepki uyandıran bir baskı var. Bunların hepsi benim bu projeye olan ilişkiyi de tekrar düşünmeme ve yeniden kurmama neden oluyor.

Peki Venedik nasıl bir deneyimdi?

Emre Baykal'ın davetiyle başlayan çok yoğun bir süreçti. Kendimi diğer tüm işlerimden ayırıp, kısa zamanda çok üretim yapmam gerekti. Bir de çok yüksek olmamakla birlikte Tokyo'dan Arizona'ya kadar gidip

çekim yapmama olanak veren bir bütçemiz vardı. Bu kısıtlı zamanda, iki haftada bir, yeni bir iş çekerken videoların hepsini tek bir işmiş gibi düşünmek durumunda kaldım. İlk kez bütün işlerimin ritmi ve leitmotivleri birbirleriyle bu kadar iç içe geçti. Kurulum bölümü de çok yoğundu. Eski binalarda sergi yapmak kolay değil! Bir de Venedik'in 'spectacle' bölümü var; ki o da çok zordu. 15 yıldır devam eden sanat üretimim boyunca farklı aşamalarda çalıştığım kişileri, arkadaşlarımı, koleksiyoncuları üç dört gün gibi kısa bir süre içinde gördüm ve bu yoğunluk müthiş bir duygusal yorgunluk yarattı. Bir de benim açılışım 30 Mayıs'tı ve 31 Mayıs'ta burada büyük olayların patlamasıyla yüzümüz tamamen İstanbul'a döndü; elimizden geldiğince burada ne olup bittiğini duyurmaya çalıştık.

Avrupa'da ve Amerika'da seni temsil eden dört galeri ve hiç durmadığım ciddi bir yoğunluğun var. Tüm bunları tek başına yaptığını düşününce, yalnız çalışmayı sevmenle motosiklet kullanman arasında bir ilişki varmış gibi geliyor. Sen ne dersin?

Olabilir. Motorda olmanın fiziksel bir yanı var, yoruluyorsun; bir yandan devamlı değişen bir ortam içindesin, harika bir şey; öte yandan da etrafında olanlara sürekli dikkat etmen gerek. Motordayken kafam boşalıyor; fiziksel olarak yorulmayı, sonrasında dinlenmeyi ve vücudun kendini yenilemesini çok seviyorum. Bu sürecin tamamı sanatsal üretimde de böyle. Mutluluğa en yakın hissettiğim anlar, kendimi fiziksel ve ruhsal olarak tamamen bir şeye verip, bitirmeye yakın ve bitirdikten sonra yaptığım işe bakıp huzurlu hissettiğim, ardından kendimi dinlenmeye bıraktığım zamanlar. Her seferinde kendimi daha genç hissediyorum!

Gelecek projeler?

Eylül 2013'te René Block'un son sergisine katılacağım. Yine aynı dönemde Galeri Nev'deki sergim var; bu sergi için Régis Durand'ın yeni bir metninin yer alacağı bir kitap basılacak. Paul Ardenne'in "Motopoetics" adlı motosiklet ve sanat üzerine düzenlediği sergiye katılıyorum. Bir-iki proje daha var; ama bir zaman bulduğumda önümüzdeki seneleri düşünmek ve yıllık sergi sayısına bir limit koymak istiyorum.